

ארבעה ניסיונות תיווך בין טכסטים יהודיים ואמריקניים סופרים יהודים-אמריקניים לנוכח איום האנטישמיות בתקופת מלחמת העולם ה-II

על קו התפר שבין יהדות לאמריקניות

מאמר זה מבקש לבחון את סיפורה של קבוצת סופרים יהודים-אמריקנים בשנות ה-30 וה-40 של המאה ה-20. חברי קבוצה זו שייכים למעגל רחב יותר של משכילים, "יצרני וצרכני" תרבות אמריקנים ממוצא יהודי, אשר בתקופה זו מוצאים עצמם בעל כורחם חשופים לפער גדול ומאיים מבחינתם בין התרבויות היהודית והאמריקנית, ומתוך שאינם יכולים לוותר על אף לא אחת מהן, הם נרתמים לתפקיד של "מתווכים" או מגשרים בין שתי התרבויות.

המונח "קבוצה" אינו בא לציין קשרי גומלין פנימיים מודעים בין חבריה, אלא אמונה אופטימית אופיינית למשכילים יהודים-אמריקנים בני התקופה של אפשרות קיום יהודי בתוך וכחלק מהתרבות הכללית הלא-יהודית. החוקר היהודי-אמריקני בן הלפרן כבר עמד על שורשיה המוקדמים של השקפה אופטימית זו וניסה להסבירה באותם מאפיינים המבחינים בין מפגש התרבויות היהודי-נוצרי באירופה ובארה"ב. על-פי בן הלפרן, היותה של ארה"ב חברת מהגרים נעדרת עבר ימי-בינייםי גרם לכך שהשונות היהודית לא מילאה אותו תפקיד מרכזי בתהליכים קריטיים של שינוי חברתי כפי שקרה באירופה. להפך, על-רקע תהליך ההגירה המואץ מ"העולם הישן" ותהליך מהיר של עיור ותיעוש מבית, הדגישה החברה האמריקנית את אפשרויות הגמישות והניידות החברתית כמבחינות בינה לבין החברה האירופאית, והיא אף העלתה את אפשרות מימוש ה"החלום האמריקני" של שיוויון הזדמנויות לדרגה של קדושה ולסמל של "דרך החיים האמריקנית".¹

ל"החלום האמריקני" היה כח משיכה מיוחד עבור גלים הולכים וגדלים של יהודים, שהיגרו החל מאמצע המאה ה-19 מ"העולם הישן" של הפלייה ורדיפות על רקע מוצאם היהודי. המהגר היהודי שהגיע ל"עולם החדש" ראה בעצם אפשרות המימוש של שיוויון ההזדמנויות, לו עצמו או לפחות לילדיו, מהפכה רבת משמעות בכל מערכת המושגים החברתית והוא אימץ את "דרך החיים האמריקנית" בהתלהבות

1. Halpern Ben, *The American Jew* (New York, 1956), pp. 11-33; "Reactions to Antisemitism," in Jehuda Reinharz, ed. *Living With Antisemitism* (Hanover and London, 1987), pp. 3-15.

כמעט דתית.² רעיונות החוקה האמריקנית סימלו עבורו את השוני הגדול שבין המציאות של זרות וחוסר שוויוניות ב"עולם הישן" לבין החברה האמריקנית שבה, כך האמין, הייתה קיימת אפשרות ממשית לשילובו הכלכלי, החברתי והתרבותי. אמונה אופטימית זו יצרה בסיס רב חשיבות לקשר דיאלקטי, בין מגמות אוניברסליות ופרטיקולריות, שאיפיינן את דרך השתלבותו של היהודי בחברה האמריקנית. מצד אחד, היוותה האמונה ב"חלום האמריקני" מניע רב עוצמה לאותן מגמות שביקשו להתאים את ה"טכסטים" התרבותיים היהודים למציאות האמריקנית של פלורליזם ושוויון. כלומר, לטהרם מכל אותם רבדים של בדלנות וזרות, שנתפסו כעת כתוצר של המציאות החברתית והדתית של ה"עולם הישן". מצד שני, דווקא הנאמנות הכמעט דתית ל"דרך החיים האמריקנית" שימשה בלם נגד מגמות של התבוללות יתר, עד כדי ביטול עצמי של הייחוד היהודי.

מאפיינן אחרון זה בלט במיוחד מול אתגרים של אנטישמיות והפלייה שהדגישו את הזרות של היהודים, ושלאכאורה עלולים היו לטעת ספק ביכולת ההשתלבות היהודית. בעיניו של היהודי שהפנים את ערכי החוקה האמריקנית הייתה ההפלייה והדחייה החברתית מכוונת לא רק נגד המיעוט היהודי, אלא גם נגד דרך החיים האמריקנית אותה אימץ כשלו. ההתמודדות עם אתגר זה בדרך של הכחשה ויתור על הזהות היהודית נתפסה לכן לא רק כבגידה במורשת היהודית, אלא גם כוויתור על האמונה באפשרות מימוש של "החלום האמריקני", עבור מי שעמד על קו התפר שבין התרבות היהודית והציוויליזציה האמריקנית, דבקות בערכי החברה האמריקנית חייבת הייתה להתבסס על האמונה שגם ל"טכסטים" של התרבות היהודית, ולו בצורתם המזוככת והאמריקנית, יש מקום לגיטימי בתוך וכחלק מדרך החיים האמריקנית.³

מזווית זו ניתן לתאר רבים מהמשכילים היהודים-אמריקנים כמי שגורו על עצמם מעין פיצול אישיות כרוני בין מגמות אוניברסליות ופרטיקולריות. מצד אחד שאף המשכיל היהודי להתאים למציאות האמריקנית את מאפייני התרבות היהודית שהבדילו אותו מסביבתו האמריקנית. מצד שני לא יכול היה להמנע מלראות את הסכנה שבהפיכת מגמת האמריקניזציה לרדיקלית עד כדי איום על האופי הייחודי של

2. כבר במאה ה"ט ניתן היה למצוא מנהיגים רפורמים מרכזיים שנתנו ביטוי דתי להזהרותם עם דרך החיים והערכים האמריקנים. כך לדוגמה הרב יצחק מאיר וויס הכריז כי המהפכה האמריקנית וההתגלות למשה בור סיני הן שתי קצוות שוות ערך של ציר החירות ואילו הרב קאופמן קוהלר תיאר את יום ה'4 ביולי, יום העצמאות האמריקני, כמבטא את רעיונות התורה. ראה:

Leon A. Jick, A. Jich, *The Americanization of the Synagogue* (Hanover, New Hampshire, 1976), pp. 181-194, Marc Lee Raphael, *Profiles in American Judaism*, (San Francisco 1984), pp. 81-86, 130-131, Naomi W. Cohen, *Encounter with Emancipation. The German Jews in the United States 1830-1914* (Philadelphia, 1984), pp. 163, 168-170.

3. על הקשר הדיאלקטי שבין המגמות הפרטיקולריות והאוניברסליות והשפעתו על הזהות היהודית אמריקנית ראה:

Ofer Shiff, "Survival Through Integration, American Jewish Responses to Antisemitism and Zionism," Ph. D. Dissertation, Brandeis University, 1993; Charles S. Liebman, *The Ambivalent American Jew - Politics, Religion, And Family in American Jewish Life*. (Philadelphia, 1973).

הזהות היהודית.

דילמה זו בין טישטוש והדגשת קו התפר החוצה את הזהות היהודית-אמריקנית, הפכה חריפה במיוחד בתקופה שבין שתי מלחמות העולם. דור אחד לפני כן, בתקופת ההגירה הגדולה בין 1882 ל-1914, תפסה עדיין התרבות היהודית-אתנית מקום מרכזי בשכונות המהגרים היהודים ממזרח אירופה ובמידה רבה סוככה ושימשה מעין בולם זעזועים במפגש בין המהגרים לסביבה האמריקנית.⁴ לעומת זאת, ניסיון החיים של בני "הדור השני" שהתבגרו בשנות ה-30 וה-40 גרם להם לחוש באופן חריף את הפער בין התרבות והאמונות האתניות שספגו בבית הוריהם לבין התרבות הכלל-אמריקנית שלתוכה גדלו. דור זה שבביתו שלטו עדיין מאפיינים רבים של תרבות המהגרים, היה כבר תוצר של הסביבה האמריקנית ולא פחות מכך של מערכת החינוך הממלכתית חילונית שביקשה להפכו לאמריקני מין השורה. השוני בין הסביבות היהודית והאמריקנית הפך לחוויה ודילמה פנימית מוחפת לבני דור זה, כאשר הגורמים, שאיימו לחדר חוויה זו ניתפסו בעיניהם כמוקדים של דיסוננס פנימי. על רקע זה התבלט הצורך של משכילים רבים בני התקופה ל"טפל" במקורות האיום ולהשתמש דווקא בהם כגורם מתווך ומגשר בין "יהדות" ל"אמריקניות".

דוגמה טובה למגמה זו היא השינוי שחל בזמן זה במעמדן של האידאולוגיה האנטי-ציונית והאידאולוגיה הציונית-קלסית של שלילת הגולה והפיכתן בין שנות ה-30 וה-40 לשוליות בקרב הקהילה היהודית-אמריקנית. מבחינתם של רבים מהמשכילים היהודים-אמריקנים בני ה"דור השני", איימו שתי המגמות גם יחד להציג את השוני היהודי-אמריקני כפער בלתי ניתן לגישור בין התרבות של בית הוריהם ובין התרבות של כלל החברה שלתוכה גדלו. על רקע זה הלך והתגבר השימוש הברנדייסני ברכיבים הפרטיקולרים לכאורה של הציונות כדי להדגיש את המקום הלגיטימי של ה"טכסטים" היהודים כחלק מהסביבה האמריקנית. אימרתו המפורסמת של לואיס ברנדייס (Louis D. Brandeis) ש"ככל שהינך ציוני יותר הינך אמריקני נאמן יותר" שיקפה היטב מגמה זו, ואין זה מקרה שהפכה דומיננטית דווקא בתקופה זו. דפוס זה של התמודדות עם גורם שאיים להדגיש את הפער היהודי-אמריקני ע"י הפיכתו לגורם מגשר, היה למאפיין מרכזי של ניסיונות התיווך של המשכילים היהודים בני התקופה.

ביטוי בולט נוסף לרפוס זה ניתן היה לראות באופן שבו הגיבו משכילים יהודים רבים לאיום האנטישמיות המתגברת, הן המקומית-אמריקנית והן הנאצית-אירופית. במקרה זה היה האיום של הדגשת השוני בין יהודים ללא-יהודים בוטה ולא משתמע לשני פנים. דווקא בתקופה זו שבה הפך השוני בין הסביבות היהודית והאמריקנית למוקד של דיסוננס פנימי משותף למספר הולך וגדל של צעירים יהודים, התחזקה מאוד מגמתם של ארגונים "פטריוטים" ונוצרים להציג את היהודים כזרים וכמי שנמצאים מחוץ למעגל הקונצנזוס של התרבות האמריקנית. טענות אנטי-יהודיות אלו צמחו על רקע השפל הכלכלי של שנות ה-30 ועוד יותר מכך על רקע האשמות

4. Ofer Shiff, "The Integrative Function of Early American Zionism," *The Journal of Israel History* VI, 15, No. 1, pp. 1-16.

נגד היהודים כמי שפועלים בשם אינטרסים קבוצתיים בוויכוח הפנים-אמריקני לגבי הכניסה למלחמת העולם השנייה. כדי להתמודד עם אתגר זה היה צורך דחוף לגבש דרך מאבק שלא תתרום בעצמה להצגת האנטישמיות והתגובות נגדה במאבק של יהודים נגד לא-יהודים. היה אם כך צורך לגבש דפוס של הבלטת המאבק באנטישמיות ובה בשעה טישטוש האופי היהודי-פרטיקולרי שלו.

המלחמה נגד גרמניה הנאצית כתופעה מייצגת של המאבק נגד האנטישמיות עוד חזקה מגמה כפולה זו. מצד אחד עמדה מלחמת החורמה הנאצית נגד כל יהודי באשר הוא כגורם המאיים לנצל ולהבליט את השוני בין היהודי לבין סביבתו. מצד שני, לאחר כניסת ארה"ב למלחמה ניתן היה לראות את המאבק נגד הנאצים והאנטישמיות לא כנושא יהודי, אלא כאינטרס אמריקני כללי. עתה, על בסיס גישה פטריוטית כלל-אמריקנית, ניתן היה להצביע על האנטישמי ולא על היהודי כ"גייס חמישי" בשירות האויב. ההתייחסות לתופעת השנאה וההפלייה נגד יהודים הוכתבה על-כן לפי תפיסה כפולה שראתה במאבק נגד תופעת האנטישמיות הן גורם שעלול לחשוף את היהודי, בעיני עצמו ובעיני סביבתו, כ"קורבן" וכ"זר" מובהק, והן בסיס העשוי לתרום ליצירת מכנה משותף ממשי של אינטרסים יהודים ואמריקנים.⁵

אחד הביטויים המעניינים של מגמה כפולה זו היה מספר יצירות ספרותיות שנכתבו תוך תקופת המלחמה על-ידי משכילים יהודים-אמריקנים בני ה"דור השני", שהיו אז בתחילת דרכם הספרותית ובחרו להקדיש את יצירותיהם הראשונות לניסיון התמודדות עם תופעת האנטישמיות. מהעובדה שיצירות אלו נכתבו באנגלית ניתן ללמוד הן על כותביהם שהיו תוצרים של הסביבה האמריקנית, לא פחות מזאת היהודית, והן על מגמת יצירותיהם להגיע לקהל יעד רחב של יהודים ולא-יהודים. בצד ערכם הספרותי משקפים ארבעה "טכסטסים" אלה את התלבטותו ואופן התמודדותו של האינטלקטואל היהודי המוצא עצמו חשוף ומאויים על קו התפר שבין התרבות היהודית והאמריקנית.

טכסט ראשון: השאיפה לאמריקניזציה של התגובה לאנטישמיות

הטכסט הראשון יוצא דופן לעומת הבאים אחריו בכך שאיננו מייצג יצירה ספרותית של ממש, אלא מבוסס על ניתוח-אירוע שנכתב עבור כתב עת מדעי העוסק בבעיות חברתיות, *The Journal of Social Issues*. שתי החוברות הראשונות של כתב העת הופיעו ב-1945 והיו מוקדשות כולן לנושא של "הפלייה חברתית ודתית בחיי היום יום".⁶ עורכת כתב העת, ד"ר ג'יינ וולטפיש (Dr. Gene Weltfish) הכריזה בפתיחת הדיון כי "רק באמצעות הבנת התנאים השוררים בכלל החברה האמריקנית, ניתן להגיע אל הסיבות הגורמות לקבוצה אחת להפלות את זולתה." בהכרזה זו ביטאה למעשה העורכת את המגמה האופיינית למשכילים יהודים רבים בני התקופה אשר ביקשו

5. עופר שיף, "האמריקניזציה של התגובות לאנטישמיות במלחה"ע ה-II ולאחריה", גשר 129, עמ' 45-58.

6. "A Symposium on Racial and Religious Prejudice" *Journal of Social Issues*, (February and May, 1945).

להציג את תופעת האנטישמיות כבעיה כלל-אמריקנית ולא כבעיה שמוקדה הוא השוני בין יהודים ללא-יהודים. בהתאם לגישה זו, ביקשה וולטפיש מנציגים של קבוצות מיעוט שונות לתאר אפיוזדות אופייניות של הפלייה נגד קבוצותיהם. לאחר מכן היא זימנה קבוצת "מומחים" מתחומים שונים, ביניהם פסיכולוגים, סוציולוגים ואנשי דת, וביקשה מהם לנתח את ה"סיפורים" ולהציע דרכי פתרון.

ה"אירוע" שנבחר לייצג את מקרה ההפלייה נגד יהודים התמקד בקבוצה של שלושה מורים המתגוררים בעיירה קטנה ונמצאים בסיומו של יום לימודים בדרום הביתה. דניאלס, ה"יהודי" שבחבורה, עבר לא מכבר מניו-יורק ואין שום דבר בהתנהגותו שמסגיר את מוצאו היהודי. חשוב יותר, הוא אף אינו מגלה את עובדת מוצאו היהודי על-אף יחס החברות המתפתח בינו ובין שני המורים האחרים, רוס ופרנק. ה"תקרית האנטישמית" שבמוקד הסיפור מתרחשת לאחר שאשה, אשר זוהתה לפי מבטאה הכבד במהגרת יהודייה, נדחפה לראש התור במעדניה והותירה את שלושה המורים ללא הממתקים אותם ביקשו לקנות. רוס ופרנק, שכאמור אינם מודעים לעובדת מוצאו היהודי של דניאלס מגיבים בהערות ביקורתיות כלפי ה"יהודים". אומר רוס: "הנה לפניך התנהגות יהודית חוצפנית." חברו, פרנק, מנסה אומנם להגן על היהודים בהזכירו את תרומתם של רבים מהם לחברה אך גם הוא מוצא לנכון להוסיף כי לאחרונה מתרבים מאוד המקרים מסוג זה וכבר היה ניתן לצפות מהיהודים שילמדו לקח מהתוצאות של התנהגותם (They Ought to Know Better).

הערות אלו גורמות למבוכה קשה לדניאלס. הן מאלצות אותו "לבחור" סוג תגובה כ"יהודי" או כ"אמריקני" ובכך להתייחס לראשונה לשוני שבינו לבין סביבתו הלא-יהודית. דניאלס הנבוך שאינו מסוגל לבחור סוג תגובה מתאים עוזב במהירות את המקום ובכך, שלא במתכוון, הוא חושף בפני חבריו בפעם הראשונה את זהותו היהודית. שני החברים הלא-יהודים מרגישים גם הם במבוכה ולמחרת על-אף שדניאלס מנסה להתנהג כאילו דבר לא קרה, הם מעדיפים להמנע מחברתו.

שני ה"מומחים" היהודים, מרדכי קפלן (Mordecai M. Kaplan) וקורט לוויין (Kurt Lewin), שהתבקשו לנתח את האירוע, נודעו כל אחד בתחומו כמי שעסקו בהיבטים שונים של היחסים בין יהודים לנוצרים בחברה האמריקנית. מרדכי קפלן⁷ היה מן המנהיגים הבולטים של התנועה הקונסרבטיבית (ומאוחר יותר מייסד התנועה הרקונסטרוקציוניסטית). ספרו המונומנטלי *יהדות כציוויליזציה* (Judaism as a civilization), ניסה לנתח ולתת תשובות למשבר הזהות של היהודי כחלק מהחברה המודרנית בכלל והחברה האמריקנית בפרט. קורט לוויין⁸ היה פסיכולוג-חברתי ידוע מאוד בתחומו שב-1933, לאחר עליית הנאצים לשלטון, היגר לארה"ב מגרמניה. תחום התעניינותו העיקרי היה יחסים בין קבוצתיים וממש בתקופה זו של כתיבת המאמר, 1945, הוא יסד במסגרת הקונגרס היהודי אמריקני את ה-C.C.I., הוועדה ליחסים בין קהילתיים (Commission on Community Interrelations), שמטרתה הייתה התמודדות עם תופעת האנטישמיות כחלק מבעיית היחסים הבין-קבוצתיים

7. Mordecai M. Kaplan, *Judaism as a Civilization*, (Philadelphia and New York, 1934).

8. על פועלו וחיו של קורט לוויין ראה:

Alfred J. Marrow, *The Practical Theorist, The Life and Work of Kurt Lewin* (New York and London, 1969).

בתוך כלל ארה"ב.

החלק הראשון של ניתוח הטכסט התמקד בהערותיהם של רוס ופרנק כלפי ה"התנהגות היהודית" של המהגרת, ועיקרו המסקנה שאין לראות בהערות אלו כמשקפות תפיסות אנטישמיות. קפלן ולווין הסכימו ביניהם כי יש לחפש את ההסבר להערותיהם של רוס ופרנק בהשתלשלות הספציפית של המקרה ולא בדעות קדומות אנטישמיות של שני המורים. בהשקפה זו הם היו חלק ממגמה אופיינית לתקופה שביקשה להרגיש את המאפיינים החברתיים-כלליים של תופעת האנטישמיות ובאותה עת להפחית מחשיבותם של היבטים ספציפיים הקשורים ליחסים בין יהודים ונוצרים.

החלק השני והעיקרי של ניתוח האירוע התמקד בהתנהגותו של דניאלס. גם קפלן וגם לוין ביקרו את דניאלס על שניסה להתעלם מזהותו היהודית. הם ראו בכך התנהגות "לא בריאה" ו"לא אמריקנית" של בריחה והתכחשות עצמית וטענו שאם דניאלס היה מקבל את מוצאו היהודי כחלק טבעי ובלתי ניפרד מזהותו, הוא היה יודע כיצד להתמודד עם רוס ופרנק...

הוא היה יכול להפגין מספיק שליטה עצמית כדי להגיב באופן שיגרום לרוס לשנות את דעתו, לא רק לגבי יהודים אלא לגבי בני-אדם בכלל. כאן הייתה לדניאלס הזדמנות מצויינת ללמד את הלך שאטור להכליל מהתנהגות הפרט אל הקבוצה.

דומה שעצם הביקורת של קפלן ולווין על התנהגותו של דניאלס שיקפה היטב את הדילמה של טישטוש או הבלטת קו התפר שבין זהות יהודית-פרטיקולרית לזהות אמריקנית-כללית. מצד אחד, ביקשו השניים לראות את דניאלס מייחס יותר משקל לזהותו היהודית. מצד שני, הם ציפו ממנו לבסס את התנהגותו לא על הזווית הסובייקטיבית של הנפגע ה"היהודי", אלא להגיב מתוך קור-רוח ואובייקטיביות, כביכול התקרית איננה נוגעת לו עצמו כיהודי ומן הראוי להתמקד אך ורק בלקחייה ה"אמריקנים" והאוניברסליים.

דילמה זו הובלטה עוד יותר על-ידי הערותיו של לוין בנוגע לניסונו של דניאלס להתעלם מזהותו היהודית. על-אף ביקורתו כלפי עצם המעשה, העיר לוין שהשאלה של האם ומתי לצאת בהכרזה "אני יהודי" היא שאלה קשה ומורכבת. לוין טען שהשאיפה לראות את דניאלס כבעל "אישיות נורמלית ומאוזנת" עשויה להתפרש לשני צדדים. מחד היא אומנם מחייבת את דניאלס להתייחס למרכיבים היהודים של זהותו. מאידך לכל פרט יש קבוצות השתייכות רבות ו"התנהגות בריאה" פירושה, על-פי לוין, שעליו לשקול בכל סיטואציה איזו מקבוצות השייכות שלו היא הרלוונטית והמתאימה ביותר ואין הוא חייב בכל סיטואציה להבליט באופן אוטומטי את זהותו היהודית.

בהערות אחרונות אלו של לוין הובלטה השאיפה לנורמליזציה ואמריקניזציה של התגובה לאנטישמיות. גם קפלן וגם לוין ביקרו הן התכחשות יהודית עצמית והן הבלטת יתר של הזהות היהודית כמשקפות חוסר אמון באפשרות המימוש של ה"חלום האמריקני" האופטימי. לפי השקפה זו, פירוש התגובה ה"בריאה" לאנטישמיות היה שהפרט העומד בתווך בין תרבויות ומעגלי השתייכות שונים לא יאלץ לבחור ביניהם או להתכחש לאחד מהם אלא יוכל לתת ביטוי מאוזן וכולל לכולם.

טכסט שני: "סינקלר" של המיעוטים

במהלך הסקירה של הטכסט הראשון הוזכרה מספר פעמים הביקורת על התנהגותו של דניאלס על שלא ידע להתייחס באופן מאוזן ו"אמריקני" לזהותו היהודית. התפיסה בבסיס ביקורת זו הייתה שהן הרגשת יתר והן ניסיון ההתכחשות של הזהות היהודית מסמנים התנהגות "לא אמריקנית", שבמקום לגשר ולתווך בין מעגלי ההשתייכות השונים של החברה האמריקנית, הינה מבודדת ומבליטה את השוני של היהודי מכלל החברה. גישה דומה ניתן היה למצוא גם בספרו של הרב סלומון פיינברג (Solomon A. Fineberg), *ההתגברות על האנטישמיות* (Overcoming Anti-Semitism) אשר התפרסם באותה תקופה והזהיר מפני פעולות מחאה נגד הנאציזם והאנטישמיות, שמאמצות פרספקטיבה "יהודית צרה" ועלולות לכן להבליט את ההבדל בין יהודים לשאר אזרחי ארה"ב. לשם הבהרת עמדתו הביא פיינברג "דוגמה שלילית" של יהודי שאותו כינה בלעג "מר קורבן" (Mr. Abeloff). יהודי זה קרא לעורר את מצפון האמריקנים הנוצרים לגורל יהודי אירופה על-ידי כך שכל יהודי ארה"ב ילבשו שק ואפר וכומן תפילות יום א' יצעדו לתוך הכנסיות בכל רחבי ארה"ב. הבעיה עם "מר קורבן", לפי פיינברג, הייתה

שהוא כל-כך שקוע בסבלם של יהודי אירופה עד שאינו נותן את דעתו לעניין עקרוני כגון הפרעה לקדושת טכסי תפילה... העלאת ה"שאלה היהודית" היא תעלול נבזי ופחדני... אלה אשר נותנים לה פומבי הופכים עצמם למשרתי הכוחות המבקשים לפלג את החברה האמריקנית.⁹

תפיסה זו נמצאת גם במוקד הטכסט השני, אלא שכאן מוקדש מקום רב ומפורט יותר לדרך היסורים שעובר הגיבור היהודי המתלבט בין מעגלי ההשתייכות השונים, עד שהינו מגיע למטרה המיוחלת של התנהגות "אמריקנית" מאוזנת. הבידוד והריקנות החברתית שכופה הגיבור על עצמו בטרם הפנים את דרך ההתנהגות ה"נכונה", מתוארים בטכסט השני כמצב של מחלה רוחנית קשה. מכאן ניתן ללמוד על מידת הרחיפות שייחסה מחברת הטכסט לצורך ל"התרפא" מההתייחסות ה"לא-אמריקנית" לאנטישמיות.

הספר, *ארץ-שממה* (Wasteland),¹⁰ נכתב על-ידי סופרת יהודייה-אמריקנית, רות זייד (Ruth Seid), בת למשפחת מהגרים אשר נולדה ב-1913 בברוקליין שבניו-יורק ואשר בחרה את שם-העט ג'ו סינקלר (Jo Sinclair). בחירה זו כשלעצמה היוותה הצהרה פוליטית-חברתית של הסופרת באשר היא הביעה הזדהות עם הסופר האמריקני הידוע בעל הדעות הסוציאליסטיות. אפטון ביל סינקלר (Upton Sinclair). הסופר סינקלר, שבשנות ה-40 היה כבר בשיא פירסומו הן כסופר והן כאיש ציבור,

9. Solomon Andhil Fineberg, *Overcoming Anti-Semitism* (New York and London, 1943), pp. 51, 85, 107-111.

10. Jo Sinclair, *Wasteland* (New York and London), 1946.

הקדיש את מרבית יצירותיו להזדהות עם מעמד הפועלים ולקריאה לצדק סוציאלי. ניתן לומר שבאימוץ שמו ביקשה זייד לסמן את עצמה כ"סינקלר של המיעוטים" ואומנם לאחר סיפורה הראשון ה"יהודי" עסק ספרה השני, *התינוקות המוחלפים* (The Changelings), במיעוט השחור. הספר *ארץ-שממה* עצמו פורסם ב-1946 ונכתב לפי עדותה של הסופרת במשך שלוש שנות המלחמה, בין 1942 ל-1945. הוא זכה להצלחה ספרותית ניכרת וסינקלר קיבלה עבורו את פרס הרפר היוקרתי לאותה שנה. ברומה לסינקלר עצמה, גם גיבור סיפורה, ג'ק בראנוביץ, החליף את שמו ה"יהודי" לשם בעל צליל אמריקני, ג'ון בראון. אולם, בשונה משם-העט סינקלר, השם ה"אמריקני" שבחרה הסופרת עבור גיבורה לא מבטא אמונה באפשרות המימוש של "החלום האמריקני". להפך, כל כולו מסמל הסתרת ומחיקת זהות, כביכול בחר ג'ק לכנות את עצמו, פלוני אלמוני. בחירה זו אמורה לסמל את המחלה הרוחנית ממנה סובל ג'ק, מחלה ששורשיה בניסיון להכחיש ולמחוק את הזהות היהודית וסופה במצב של מחיקת כל זהות שהיא – עד שאישיותו של ג'ק הופכת ריקה כמדובר שממה.

עיקרו של הסיפור הוא תהליך טיפול פסיכו-אנליטי שעובר ג'ק כדי לנסות ולמלא את הריקנות, "השממה", שבתוכו. במהלך הטיפול מכין ג'ק בהדרגה כי הסיבה לריקנות זו נעוצה בניסיונו להתכחש לזהותו היהודית. הוא לומד להכיר שניסיון התכחשות זה הופך אותו לאדם מבודד, חסר יכולת לקשור קשרים חברתיים אמיתיים הן עם סביבתו היהודית והן עם הסביבה הלא-יהודית שאליה הוא כה רצה להתקבל. סינקלר מציגה אם כך את חוסר אמונתו של ג'ק באפשרות הפיכת זהותו כיהודי לחלק לגיטימי מדרך חייו כאמריקני, "מחלה", שרק תוך טיפול ארוך וסבלני ניתן להתרפא ממנה. באמצעות הפסיכולוג המטפל בג'ק מתארת סינקלר את תחושת הריקנות ממנה סובל ג'ק כמצב של "גיטו רוחני", שכדי שיוכל להשתחרר ממנו חייב ג'ק לשנות לחלוטין את אופן תגובתו למחיצות שמנסה האנטישמיות להציב בין יהודים ללא-יהודים. לפי סינקלר, על ג'ק להבין ששאיפתו כיהודי להתגבר על ההפלייה ולהתקבל לחברה הכלל-אמריקנית הינה רק חלק קטן מתוך מאבק כלל-אמריקני. רק כאשר יבין ג'ק שיש להלחם נגד תופעת ההפלייה בכללותה, ירע להתמודד גם עם בעיית האנטישמיות.

סינקלר בוחרת לבטא את השקפתה באמצעות רשימותיו של הפסיכולוג המטפל בג'ק, כאשר האחרון מסכם את תהליך הריפוי המוצלח, הוא מציין שג'ק למד לראות את הגיטאות הגדולים יותר של העולם והשכיל להבין את היחס הנכון בין גיטאות אלה לבין הגיטו הפרטי שלו. ג'ק עצמו מצהיר כי עתה הינו נחוש להלחם בכל סוגי ההפלייה ולהרוס עד יסוד את חומות כל הגיטאות כולם.

כדי להבין את נקודת הראות החדשה שמאמץ ג'ק מן הראוי להשוות את תגובותיהם של ג'ק ושל הוריו למיקרא הידיעות על מרד גיטו ורשה. הוריו שהגיעו לארה"ב כמהגרים ממזרח אירופה מסוגלים לראות בסיפור גיטו ורשה "רק" את סיפור הגורל היהודי שנמשך מדור לדור, "כן, בעולם שוב נרצחים יהודים אך ורק בשל היותם יהודים". מבחינתם יש בידיעות על גורל יהודי אירופה אישור לתחושתם שהעולם מחולק בין יהודים לגויים – "מה הם שוב רוצים מאיתנו?" מסכם האב את תחושותיו בשאלה רטורית. לעומת הוריו, ג'ק כבר למד להבחין בקיומם של "גיטאות" מסוגים שונים ונגד קבוצות שונות. הוא מכין כעת כי כדי להצליח

במלחמתו להרוס את חומות הגיטו הפרטי שלו, עליו להתמקד במאבק הכללי נגד ההפלייה והדעות קדומות באשר הן.

לאחר שג'ק מפנים את הלקח האוניברסלי של דרך המלחמה באנטישמיות הוא מבקש להנחיל לקח זה גם לאחינו ברני. בזמן ששניהם צופים בקרב איגרוף בין מתאגרף יהודי למתאגרף שחור, אומר ברני כי הוא מקווה שהיהודי ינצח את ה"כושי". מבחינתו של ג'ק יש בעצם ההתייחסות של ברני לאנשים לפי שיוכם הגזעי או הדתי פעולה פסולה, ללא קשר אם הפעולה מוליכה ל"פטריוטיזם יהודי" או להתכחשות יהודית עצמית. ג'ק שהצליח להתרפא מ"מחלתו" שלו חש שעליו לשנות באופן יסודי גם את השקפתו ה"מעוותת" של ברני.

כיצד מסבירים דבר מסוג זה לילד? איך מתחילים להרוס גיטו?
 "הוא מתאגרף טוב לפחות כמו כל מתאגרף לבן שאי-פעם ראיתי...
 אתה רוצה שמישהו ינצח כי הוא הטוב ביותר, לא בגלל שהוא יהודי!"

עתה בסיום התהליך הופך ג'ק לאדם חדש. שוב אינו מרגיש ריקנות בתוכו, אלא הוא מרגיש שלם ומקבל הן את סביבתו היהודית והן את סביבתו האמריקנית-כללית. כעת ג'ק איננו צריך לברוח מעצמו ומזהותו היהודית כדי להתקבל לחברה הכללית, להפך המלחמה הפרטית ה"יהודית" שלו נגד ההפלייה והאנטישמיות הופכת למלחמה כללית נגד כל ההפלות ונגד כל סוגי הגיטאות. ג'ון בראון חזר ומאמץ את שמו היהודי, ובאופן פארדוקסלי דווקא בכך הוא יכול לראשונה לחוש כאמריקני מן השורה.

טכסט שלישי: סול בלו והניסיון לשינוי התדמית-העצמית של היהודי כ"קורבן"

אחת מהערות הסיכום של הדיון ב-"*Journal of Social Issues*" על "הפלייה חברתית ודתית" (טכסט מספר 1) דנה ב"תחושת הסיפוק העצמי של הקורבן". המתדיינים הצביעו על ה"התנהגות הקורבנית" של רבים מהנפגעים של תופעות הפלייה והסכימו ביניהם שהתנהגות זו כשלעצמה מהווה מכשול בדרך להתגברות על התופעה. בדומה לכך ניסח הפסיכולוג היהודי-אמריקני ממוצא גרמני, ברונו בטלהיים, את תפיסתו לגבי הצורך לרפא את נפגעי האנטישמיות מהתדמית העצמית שלהם כ"קורבנות". בהתבסס על חוויותיו האישיות במחנות הריכוז של דכאו ובוכנוואלד, לפני ששוחרר והגיע לארה"ב ב-1939, טען בטלהיים שיהודים רבים משועבדים בהתנהגותם בידי מנגנונים פסיכולוגיים-פנימיים שנוצרו אצלם עקב מצב ההפלייה המתמשך. כדי להתמודד עם האנטישמיות, פיתחו לעצמם יהודים רבים ראייה סטריאוטיפית של האנטישמי, ראייה שעל-פי בטלהיים, הינה למעשה הפנמה של תפיסת העולם האנטישמית המבקשת לראות את החברה כמחולקת בין "יהודים" ל"לא-יהודים".¹¹

11. Bruno Bettelheim, "Individual and Mass Behavior in Extreme Situations", *Journal of Abnormal and Social Psychology* (October 1943); *The Informed Heart: Autonomy in a Mass Age* (New York, 1960).

בדומה לשני הטכסטים הראשונים מוקד ההתמודדות בגישות אלו מופנה לא כלפי גורמי האנטישמיות שמחוץ לחברה היהודית, אלא פנימה כלפי הפרט היהודי והתלבטותו בין מעגלי ההשתייכות האמריקנים והיהודים שלו. יותר משמכוונים טכסטים אלה למאבק נגד האנטישמיות, ניכר כאן המאמץ לתת פתרון להתלבטות הפנימית של היהודי-אמריקני על-ידי מתן ביטוי "אמריקני" לאותן זוויות ראייה וערכים יהודים הנחשבים כפרטיקולריים וכשמים דגש רב מידי על השוני בין יהודים ללא-יהודים.

נושא זה הוא גם מוקדו של הטכסט השלישי, הרומן הראשון מפרי עטו של הסופר סול בלו (Saul Bellow), *הקורבן* (The Victim).¹² בדומה לסינקלר השתיק גם בלו לאותו "דור שני" של בני מהגרים, שהשוני בין הסביבות היהודית והאמריקנית הפך אצלם לדילמה פנימית משותפת. בלו נולד ב-1915 למשפחה יהודית שהיגרה מרוסיה לקנדה ולאחר זמן עברה לשיקגו. רבים מספריו, כולל ספרו הראשון, שיקפו את הדילמה הפנימית של ה"דור השני" ועסקו ביהודי-אמריקני החצוי בין עולמו הפנימי לעולם שמחוצה לו. בספר *הקורבן*, מוצא עצמו הגיבור היהודי לוונטל (Leventhal) נקלע למערכת יחסים סבוכה עם בחור אנטישמי, אלכוהוליסט ומעורער בנפשו בשם אלבי (Allbee). כדי להשתחרר ממערכת היחסים החולנית יהיה עליו, במהלך העלילה, לשנות באופן מהותי את הפרספקטיבה "הקורבנית" המאפיינת אותו. ראשיתה של מערכת היחסים בפגישה מיקרית, שבה משמיע אלבי, כנראה מתוך שיכרות, טענות אנטישמיות כלפי לוונטל. פגישתם הבאה של השניים תערך רק כעבור מספר שנים, אלא שבינתיים סבל אלבי האלכוהוליסט מאסונות אישיים מסוגים שונים: הוא פוטר מעבודתו, אישתו התגרשה ממנו והוא הפסיד את רוב רכושו. במקום לראות באלכוהוליזם את שורש כל צרותיו, משוכנע אלבי שהן תולדת נקמתו ה"יהודית" המתמשכת של לוונטל. על-פי ההיגיון של תפיסת עולמו האנטישמית הוא תובע מלוונטל להפעיל את הרשת הנסתרת של ה"קשרים היהודים" כדי להפסיק את מסע הנקמה המתמשך ואף לפצותו על הנזקים שנגרמו לו. זווית ראייתו ה"קורבנית" של לוונטל גורמת לו לנסות ולשכנע את אלבי בחוסר הבסיס של טענותיו ואף להפגין רצון טוב כלפיו. הוא מסכים לארח את אלבי בביתו ואפילו פונה למספר ידידים כדי שיעזרו לאלבי למצוא עבודה. בכך, על-פי בלו, משתף לוונטל פעולה עם אלבי ולמעשה מקבל את הנחות היסוד של תפיסת העולם האנטישמית שכביכול יש לתת לשוני היהודי-נוצרי משקל מרכזי ביחסים חברתיים. ואכן ככל שממשיך לוונטל בגישתו זו הוא מוצא עצמו נסחף לתוך מעגל סגור של התגוננות וחשדות מתגברים הן כלפי אלבי והן כלפי שאר מכריו הלא-יהודים, שכביכול גם הם, כמו אלבי, שופטים אותו על-פי אמות מידה מיוחדות לזהותו היהודית.

בלו בוחר להציג את ההתנהגות ה"אמריקאית הבריאה" באמצעות ידידו היהודי של לוונטל, הרכבי. לרכבי, על לוונטל להשתחרר מ"המנטליות הגיטואית" הגורמת לו לייחס משקל מוגזם ל"יהדותו" ולהבין שהיא איננה אלא אחת מתכונות רבות שעלולות לההפך בנסיבות שונות למקור של שנאה ואיבה בין בני אדם. על-פי

הרכבי, המנטליות הגיטואית של לוונטל היא שגרמה לו להתייחס אל אלבי לא כפי שהוא, אלא כהוליסט המעורער בנפשו, אלא כאל מי שמייצג כביכול מאבק כולל בין יהודים ללא־יהודים. כמעט בחוסר סבלנות הוא גוער בלוונטל כדי שיפסיק לשתף פעולה עם דמיונו החולני של אלבי ויראה את השוני היהודי רק כאחד מאותן תכונות רבות המאפיינות את הפלורליזם האמריקני:

תמיד יהיו אנשים שלא יחשבו טובות עליך... מה בכך? האם אין זה מספיק שיש אנשים אחרים שמעריכים אותך? מדוע אינך יכול לקבל את העובדה שיש אנשים שלעולם לא יקבלו אותך?... מדוע אתה כל־כך נסער כאשר מישהו אינו אוהב אותך, או שאומר דבר זה או אחר עליך? קצת עצמאות. חבר! הרי זו חולשה שיש להשתחרר ממנה.

על־פי הרכבי צריך לוונטל לשים את האשמותיו האבסורדיות של אלבי בפרופורציות הנכונות ולהמנע מלהקיש מהן אל כלל יחסיו החברתיים. ואומנם, כאשר לוונטל מצליח לקרוא סוף הספר לאמץ "פרספקטיבה בריאה" ולראות את אלבי רק כשיכור מעורער בנפשו, הוא מצליח להשתחרר מתחושת האשמה והרצון לפייס אותו. מייד לאחר מכן הוא נוכח שאין בסיס לחשדנותו כלפי ידידיו הלא־יהודים האנטישמיים כביכול, והוא שב ומשתית את יחסיו עמם על מערכת "נורמלית" של שנאות ואהבות. ראייתו האמריקנית המאוזנת של לוונטל היא כה מדבקת עד שכעבור מספר שנים אפילו אלבי נוכח באבסורדיות של האשמותיו. הצלחתו של לוונטל לאמץ לו פרספקטיבה רחבה ומאוזנת מביאה, לפי בלו, מזוור לא רק לו עצמו, אלא גם לכל מערכת היחסים החברתית הסובבת אותו.

טכסט רביעי: ארתור מילר והשאיפה להפוך את הקורבן היהודי לסמל אמריקני

ניתן לתאר את המגמה המשותפת לכל כותבי הטכסטים שנסקרו עד כה כשאיפה "לרפא" את המנטליות היהודית הגיטואית ובמקומה לרכוש פרספקטיבה "נורמלית", כזאת שנקודת המוצא שלה אינה סקטוריאלית אלא אמריקנית כללית. מבחינה זו הטכסט הרביעי הינו יוצא דופן: הוא איננו מספר את סיפורו של הגיבור היהודי המנסה לנטרל את הדיסוננס הפנימי שבין מעגלי ההשתייכות היהודים והאמריקנים שלו. במקום זאת, הוא מתמקד ב"התנהגותו היהודית" של קורבן שאיננו יהודי. בכך נותן המחבר ביטוי מסוג אחר של השאיפה להשתלבות יהודית מלאה בדרך החיים האמריקנית – לא באמצעות מתן ביטוי אמריקני לזהות היהודית, אלא על־ידי הפקעת ההתנהגות ה"קורבנית" מהקשרה היהודי והפיכתה לסמל משותף, שכל אמריקני, יהודי ולא־יהודי, יכול להזדהות איתו. דומה שאת הביטוי הפופולרי, גם אם לא המעמיק ביותר, לגישה זו ניתן היה לראות ברכי־המכר הסכם ג'נטלמני (Gentleman's Agreement), פרי עטה של הסופרת לורה הובסון (Laura Z. Hobson). ספר זה זכה לשיא פירסומו לאחר שעובד לסרט וזכה בפרס האוסקר לשנת 1947. גיבור הסיפור הוא עיתונאי לא־יהודי, פיל גרין (Phil Green), שלאחר הגעתו לניו־יורק החל לכתוב סדרת מאמרים על תופעת האנטישמיות. כדי לבצע משימה זו הוא

מחליט להציג עצמו כ"יהודי" למשך שמונה שבועות וכך לחוות "מבפנים" את בעיית האנטישמיות. העיתונאי כל-כך מצליח במשימתו עד-כי כל הסביבה משוכנעת בזהותו היהודית, והוא ומשפחתו אכן "זוכים" לחוש על בשרם את ההפלייה והדעות הקדומות נגד יהודים.

המסר מאחורי העלילה הוא שכל אחד, גם אמריקאי לא-יהודי, עלול למצוא עצמו במצבו של היהודי, ולפיכך כאשר מדובר בתופעת האנטישמיות אין אפשרות להתייחס אליה כאל דבר שקורה ל"אנשים אחרים" אלא כאל תופעה הנוגעת לכל אחד ואחד. הספר והסרט העבירו מסר זה ברמה פופולרית ואפילו פשטנית וללא ספק כך גם נקלט המסר אצל חלק מקהל הקוראים והצופים. על-פי תוכן העלילה קל היה להתרשם כי מטרת הסיפור איננה לתווך בין יהדות לאמריקאיות אלא להכחיש את קיומה ה"אמיתי" של זהות יהודית בכלל. דוגמה אנקדוטית לאופן שבו נקלט מסר זה ניתן למצוא בשיחה שנערכה בזמן צילומי הסרט בין אחד מעובדי הבמה הלא-יהודים והתסריטאי מוס הרט (Moss Hart). עובר הבמה הבטיח להרט שמעתה שוב לא יתנהג לעולם בגסות כלפי יהודי כי הוא עלול להתגלות כלא-יהודי. דוגמה אנקדוטית מקבילה, מהצד היהודי, הייתה מכתב ששלח באותה תקופה יהודי מודאג לוועד היהודי האמריקני ובו ביקש מהארגון לקחת על עצמו את המשימה "להודיע לפרוטסטנטים שאנו כבר לא באמת מאמינים בכל הדברים היהודים, ובדחייתנו את היהדות אנו מאוד דומים להם עצמם הדוחים את הפרוטסטנטיות".¹³

ספר הביכורים של המחזאי הידוע ארתור מילר, *פוקוס* (Focus) שפורסם ב-1945 ביטא באופן מעמיק יותר אותה מגמה של הפיכת הקורבן היהודי לגיבור אמריקאי. כמחברי הטכסטים הקודמים היה המחבר, יליד 1915, תוצר אופייני של ה"דור השני" הניצב בתווך שבין "יהדות" ו"אמריקניות". בזמן כתיבת הספר, לקראת סוף המלחמה, הוא עבר, כחלק מהמאמץ המלחמתי, במספנה בניו-יורק ולפי עדותו חש היטב במגמות האנטישמיות בקרב שישים אלף העובדים שבמקום. על-פי מילר, המטרה שהוא שם לעצמו בכתיבת הספר הייתה "לגרום ללא-יהודים לראות באופן חדש את יחסיהם עם היהודים" ולהביא אותם "להזדהות עם חלקים מתוך הסיטואציה היהודית".¹⁴

הזדהות זו עם הסיטואציה היהודית הפכה ב*פוקוס* לתהליך הדרגתי שעובר במשך העלילה גיבור הספר, לורנס ניומן. בתחילת הסיפור ניומן הינו אנטישמי מוצהר הגר בניו-יורק ומועסק בתאגיד ענק. תפקידו במחלקת כוח האדם של התאגיד הוא לראיין את המועמדים לעבודה ולוודא שאף לא אחד מהם יהודי. ניומן נחשב בתאגיד כ"מומחה" לזיהוי יהודים על-פי הופעתם החיצונית והוא מקפיד לנפות גם מועמדים שאינם יהודים אך בעלי מראה והתנהגות יהודים – וזאת מתוך מדיניות התאגיד המבקש למנוע כל חשד בקרב לקוחותיו שמא מועסקים יהודים בין שורותיו. המפנה בהתנהגותו של ניומן מתחיל לאחר שראייתו נחלשת והוא נאלץ להרכיב משקפיים. כעת, עם המשקפיים, מקבלים פניו של ניומן "מראה יהודי" ועד מהרה

K.R.M. Short, "Hollywood Fights Antisemitism, 1945-1947" *Feature Films as History*. 13 (Tennessee, 1980), pp. 174-180; Charles Herbert Stember, *Jews in the mind of America* (New York 1966), p. 24.

Arthur Miller, *Focus* (New York, 1945). 14

הוא מוצא עצמו סובל מאותה הפלייה שהוא עצמו היה אחד האחראים ליישומה. בתחילה הוא מועבר לשולחן אחורי נסתר מעיני הלקוחות ולאחר מכן הוא מפוטר ממקום עבודתו. משלב זה ואילך, מילר איננו מסתפק במסר הגלוי שעל-פיו כל-אחד, אפילו אדם אנטישמי, עלול להקלע לתפקיד הקורבן היהודי, אלא הוא מלווה את השינויים שחלים בהתנהגות ובהשקפת העולם של ניומן עד שיהפוך ל"אדם חדש" (A new-man).

מילר מתאר שינוי זה אצל ניומן בשני מישורים: הגלוי – השינוי בדרך ההתנהגות שלו, והפנימי – השינויים בתדמית העצמית ובתפיסת עולמו. במישור הראשון משרטט מילר את השינוי ההתנהגותי אצל ניומן על-ידי הדגשת קווי התנהגות אופייניים ל"קורבן". קווי התנהגות אלה תוארו בטכסטים הקודמים כמאפיינים של מנטליות יהודית פרנואידיית-גיטואית שיש להשתחרר ממנה ואילו אצל מילר הם מתוארים כמאפיינים אוניברסליים של כל אדם הנקלע למצב של קורבן. גישה זו של מילר באה לידי הביטוי הברור ביותר בתיאור שינוי ההתנהגות שחל אצל ניומן לאחר "תקרית" ברכבת התחתית של ניו-יורק. ניומן המבקש לרדת מהרכבת באחת מהתחנות הסואנות של מנהטן נאלץ לפלס את דרכו בין האנשים הנדחקים ליד דלת היציאה, ותוך כך הוא שומע מספר הערות נגד ה"יהודים שתמיד נדחפים לראש התור". מעתה ואילך הופך ניומן למודע הרבה יותר לאופן שבו נתפסת התנהגותו על-ידי הסביבה והוא נמנע מכל סוגי ההתנהגות שקודם לכן, כ"לא-יהודי", נחשבו בעיניו ובעיני הקוראים כ"נורמלים" וכלגיטימים. כך כאשר הוא מוצא עצמו ליד "טיפוסים בלונדינים רחבים וגבוהים", שמראם נתפס אצלו כניגוד המוחלט לשלו, מאבד ניומן את ביטחונו העצמי: הוא נזהר מלהידחק, מלדבר בקול רם או מלהשתמש בתנועות ידיים בזמן דיבור. על-אף כל מאמציו נדמה לניומן כי איננו מצליח להצניע את התנהגותו ה"יהודית" והיוצאת דופן כביכול.

על-אף הפירוט הרב שבו מתוארים שינויי ההתנהגות אצל ניומן, דומה כי את עיקר מאמציו וכישרונו השקיע מילר בתיאור השינוי האישיותי שעובר על גיבור הסיפור. בניגוד לתחילת העלילה המתארת את ניומן כמי שמקטלג אנשים על-פי קטגוריות שיוכיות מפלות, בסוף הסיפור הוא מופיע כמי שרואה את עצמו ואת הסובבים אותו כ"פרטים" בעלי אישיות ותכונות המייחדות כל אחד ואחד מהם. תחילת תהליך השינוי הפנימי אצל ניומן מתרחשת לאחר שהוא מותקף לראשונה כ"יהודי". בתחילה הוא עדיין מנסה להשתמש בתפיסת עולמו האנטישמית כדי להתגונן ולהחזיר לעצמו את ביטחונו העצמי – הוא מנסה לטעון שאינו שייך לקטגוריה המופלית לרעה של ה"יהודים", אלא לקטגוריה המועדפת של ה"אמריקאים". אולם, כבר בפעם זו נאלץ ניומן לברוק מחדש את תפיסתו העצמית. אל-מול המתקיפים אותו כ"יהודי" הוא מתקומם וטוען שאיננו קטגוריה מסוימת אלא כן-אדם שלם עם תכונות אינדיבידואליות משל עצמו. עתה, לאחר שהוא נוקט באופן אינסטינקטיבי בעמדה אינדיבידואלית זו הוא עולה על דרך שבאופן בלתי-נמנע מערערת כל עמדה המסווגת בני אדם על-פי קבוצת שיוך זו או אחרת ולא על-פי תכונותיהם והתנהגותם הפרטנית.

הוא לא היה הפנים היהודיות הללו. לאף אחד לא הייתה הזכות להתייחס אליו כך בשל מראה

פניו. הוא היה עצמו, בן־אנוש עם היסטוריה מיוחדת משל עצמו... הם לא יעזו להתייחס אליו כך כי הוא היה לא אחר מאשר לורנס ניומן.

צורך זה להתקבל בפרט בזכות עצמו ולא כשייך לקטגוריה מסוימת נעשה ברור יותר לניומן לאחר שהוא ואשחו גרטרווד נפגשים עם המדיניות המפלה של בית מלון שאיננו רוצה לארח יהודים. עבור גרטרווד, שעדיין לא הפנימה את תהליך השינוי כמו ניומן, יש כאן פשוט מקרה בילבול של בעלי המלון המשייכים אותה ואת בעלה לקטגוריה הלא נכונה. ניומן, לעומת זאת, מבין שלעולם לא יוכל לחוש בנוח במלון המתייחס אליו רק על פי מוצאו או שיוכו. כעת, הוא נוכח שאת תחושת השייכות האמיתית יוכל להשיג רק אם יכירו בו כאדם בזכות עצמו ולא כחלק חסר פרצוף של קבוצה זו או אחרת.

לקראת סוף הספר שוב מתאחדים הרובד החיצוני והפנימי שבהם מתרחש השינוי אצל ניומן. הוא מצליח להתרפא מהתנהגותו הפרנואידית־גיטואית ברגע שהוא איננו חושש להזדהות בסיטואציה אנטישמית כ"יהודי". עבור ניומן, יש לציין, אין כאן הזדהות עם היהודים כקטגוריה פרטיקולרית. להפך, כעת הוא רואה אותם בפרטים השונים זה מזה כמו כל אמריקאי, יהודי ולא־יהודי. למעשה, הזדהותו של ניומן עם ה"יהודי", לא רק שאיננה מוצגת כעת כפעולה של החלפת קטגוריות שיוכיות, אלא היא נתפסת כפעולה שמשמעותה הפיכתו של ניומן מחלק חסר פרצוף של קבוצה לפרט בזכות עצמו, כלומר ל"אדם חדש".

אפילוג:

ניתן לומר כי הרומן של מילר הקדים את זמנו ובישר שינוי תפיסה משמעותי לגבי מעמדו ומשמעותו של היהודי כ"קורבן". הטכסטים הראשונים תיארו מעמד זה של היהודי כ"גיטו" שיש להרוס את חומותיו כדי להתקבל לסביבה האמריקאית. מילר, לעומתם, בישר את הפיכתו העתידית, החל מסוף שנות ה־60, של מעמד היהודי כקורבן לסמל בעל משמעות אוניברסלית וכלל־אמריקנית. לשינוי זה, העתיד להפוך את השואה והמאבק נגד האנטישמיות למוקדי הזדהות יהודים בעלי משמעות אמריקנית־אוניברסלית, היו ללא ספק, סיבות היסטוריות־חברתיות שהתרחשו בין שנות ה־50 ל־60 הן בקהילה היהודית והן בחברה האמריקאית. יחד עם זאת, מן הראוי לשים לב דווקא למכנה המשותף הנרחב שבין תפיסה מאוחרת זו לבין הטכסטים שנכתבו כבר בשנות ה־40, בשעה שתדמית ה"קורבן היהודי" עדיין נחשבה כמקור פרטיקולרי של איום שיש לבערו ולרפאו.

במיוחד יש לשים לב לדילמה הפנימית המשותפת, בין יהדות לאמריקניות, שהייתה משותפת לכותבי כל הטכסטים שניסקרו כאן. ניתן לראות כל אחד מטכסטים אלה הן כניסיון להציע נוסחת קסם לפתרון הדיסוננס הפנימי בין יהדות לאמריקניות והן כמשקף בעצמו את האופי הדיאלקטי של המאמץ להדגיש ולהצניע בעת ובעונה אחת את קו התפר שבין שני העולמות הפנימיים של המשכיל היהודי־אמריקני. העובדה שגם מילר והספר פוקוס הינם חלק ברור ממכנה משותף זה, עשויה לרמוז

על כך שמעבר לתנאים ההיסטוריים והחברתיים המייחדים כל תקופה וכל דור, לא חל שינוי מהותי בחוויתו הבסיסית של האינטלקטואל היהודי אמריקני, כמו שלא השתנה האופי הדיאלקטי של דרכי הפתרון שהוא מציע. ראוי לזכור לקח חשוב זה גם לנוכח ההבדל הברור בין אופי ההתמודדות היהודית-אמריקנית עם האנטישמיות בשנות ה־40 ובין זאת של מאז סוף שנות ה־60.

